

Asia: VN/9727/2025

Lausuntopyyntö hallituksen esityksestä eduskunnalle vammaispalvelulain 2 §:n muuttamiseksi

Lausuntopyynnön kysymykset

1. Lausunnonantajan organisaatio

Järjestö

2. Auttaako elämänvaiheita koskeva säännös yhdessä säännöskohtaisten perusteluiden kanssa arvioimaan, milloin on kyse sellaisesta avun ja tuen tarpeesta, johon tulee vastata vammaispalvelulain mukaisin palveluin?

Kyllä osittain

Voit halutessasi perustella vastausta tai lisätä muutosehdotuksen

Elämänvaiheita koskeva säännös perusteluineen mukaan lukien tavanomaisen elämän käsite huolimatta siitä, että tässä yhteydessä perustellusti korostetaan koko lain 1 §:n tarkoitussäännöksen merkitystä, muodostaa hyvinvointialueiden säästöpainneiden kanssa uhan mekanistiselle soveltamiselle aidon yksilöllisyyden huomioon ottamisen sijaan. Asiakkaiden yksilöllisten tarpeiden perusteella on kaikissa ikäryhmissä aina tapauskohtaisesti erikseen arvioitava ja ratkaistava se, miten eri palvelutarpeisiin vastataan ja minkä lainsäädännön mukaan, mutta tämä voi tosiasiasa toteutua vaihtelevasti ja siten ei-yhdenvertaisesti.

3. Turvaako esitys vammaispalveluita aiemmin saaneiden vammaisten henkilöiden oikeuden saada vammaispalveluita myös ikääntyessä?

-

Voit halutessasi perustella vastausta tai lisätä muutosehdotuksen

Ehdotettu sääntely sisältää yleislainsäädännön ensisijaisuutta vahvasti korostavana merkittävän riskin yhdenvertaisuuden toteutumiselle. Esimeriksi vammaispalvelulain soveltamisalan piiriin pitkäaikaissairauden vuoksi kuuluneet henkilöt voivat ikääntyessään samoin kuin ikääntyneinä vammautuneet henkilöt päätyä soveltamiskäytännöissä erityisesti määrärahasyistä yleislainsäädännön mukaisten palvelujen piiriin ja siten heidän palvelutarpeisiinsa sekä etuunsa nähden riittämättömiin ja sopimattomiin palveluihin.

Erityisesti määrärahasidonnaisissa palveluissa palvelujen toteutuminen on sidoksissa hyvinvointialueiden talouteen. Esimerkiksi ikääntyneelle väestölle kohdentuvassa kotihoidossa THL:n Vanhuspalvelujen tila 2024 -tilastoraportin mukaan kotihoidon palvelutunteja toteutui vähintään asiakassuunnitelman mukainen määrä vain 52 prosentissa yksiköistä, ja osuus oli laskeva verrattuna edelliseen vuoteen (53 %). Myös kotihoidon laskennallinen henkilöstömäärä oli hieman vähentynyt ja siinä oli alueellisia eroja. Vuonna 2024 kotihoidon asiakkaat antoivatkin kielteisempiä arvioita kuin vuonna 2022 niin avun saannin riittävydestä, toiveiden huomioimisesta palvelussa kuin turvallisuuden kokemuksesta, ulkoilun riittävydestä sekä ruoasta ja ateriapalvelusta (Tilannekuvia hyvinvointialueilta. THL_raportti 3/2025).

4. Täydentääkö elämänvaiheita koskeva säännösehdotus jo hyväksyttyä soveltamisalakokonaisuutta riittävästi sen turvaamiseksi, että vammaispalvelulaki säilyy erityislakina?

-

Voit halutessasi perustella vastausta tai lisätä muutosehdotuksen

Vammaispalvelulain säilyttäminen vammaisille henkilöille tarkoitettuna erityislakina on tärkeä tavoite. Ehdotetun ratkaisun taustalla on elämänvaiheessaan vanhuuteen edenneiden henkilöiden tarvitseman yhä kasvava palvelutarve ja siten kustannusten kasvu. Ehdotettu ratkaisu vammaispalveluja koskevina 20,2 miljoonan rahoitusleikkauksineen ja hyvinvointialueiden yleisillä säästöpainoineen muodostaa riskin sekä vammaispalvelulainsäädännön mukaisten palvelujen saamiselle että yleislainsäädännön nojalla myönnettävien palvelujen saamiselle.

Yhdenvertaisuuden ja syrjimättömyyden turvaaminen on hankalaa nykyisessä rahoitustilanteessa. Tuore Katsaus hyvinvointialueiden toimintaan ja talouteen - nykytila ja tulevaisuuden näkymät tuo esille sosiaalihuollon palveluissa olevat sekä alueelliset että palvelujen (lapset ja nuoret, aikuissosiaalityö, vanhuspalvelut, vammaispalvelut) väliset vaihtelut.

Uuden Sostin Sosiaalibarometri 2025 -julkaisun mukaan yli puolet sosiaalityöntekijöistä kritisoikin alueensa palvelujen tarpeisiin vastaavuutta vammaispalveluja tarvitseville. Yli 40 prosenttia sosiaalityöntekijöistä oli myös tyytymättömiä asiakkaiden ohjaamiseen hallinnonalalta toisen palveluihin sekä tiedonkulkuun organisaatioiden välillä.

Ilman riittävää resursointia niin palveluihin kuin asiantuntevaan henkilöstöön on ehdotuksen tavoitteita vaikea saavuttaa. Talentia korostaa, että hyvinvointialueilla on panostettava henkilöstön kouluttamiseen lain soveltamiseen. Asiakkaiden yhdenvertaisuuden ja syrjimättömyyden turvaaminen lain soveltamisessa edellyttää myös toimivia konsultaatorakenteita tarvittaessa niin palvelutarpeen arviointiin kuin päätöksentekoon siten, että sosiaalihuollon laillistetuille ammattihenkilöille varmistetaan tarkoituksenmukainen moniammatillinen tuki sivuuttamatta heidän autonomiaansa päätöksenteosta vastaavina viranhaltijoina.

5. Mitä muuta haluat sanoa esityksestä?

Uuden vammaispalvelulain seurannan valmistelu STM:n ja THL:n yhteistyönä on välttämätön toimi. Erityisesti koska ehdotettuun sääntelyyn liittyy hyvinvointialueiden rahoituksesta vähennettävä 20,2 miljoonaa euroa vuodesta 2026 lähtien, on tarpeen seurata tarkoin paitsi vammaispalvelulain toteutumista niin myös sosiaalihuoltolain ja muun yleislainsäädännön soveltamista eri ikäisille ja eri tavoin vammaisille henkilöille heille riittävien ja tarkoituksenmukaisten palvelujen näkökulmasta. Lisäksi seurantaan on sisällytettävä henkilöstönäkökulma.

Valvonnassa on todettu, etteivät hyvinvointialueiden säästötoimet voi olla perusteena palvelujen myöntämättä jättämiselle, vaan sosiaalipalvelujen on oltava sisällöltään, laajuudeltaan ja laadultaan sellaisia kuin asiakkaiden tarve ja turvallisuus edellyttävät eikä myönnettävän palvelun valintaa tai palvelun tuottamistapaa voi perustaa esimerkiksi pelkästään hintaan (Lounais-Suomen avi 7.4.2025). Myös sosiaalityöntekijät ovat raportoineet, ettei toiminta puutteellisten määrärahojen takia aina ole ollut lain hengen mukaista eikä oikea-aikaista (Kivistö, Martin, Vesala ja Lindh: Vaativan vammaissosiaalityön rakenteelliset muutostarpeet julkaisussa Vaativa sosiaalityö, 2025, s.206). Määrärahojen niukkuuteen perusteettomana tekijänä olla vastaamatta yksilötason palvelutarpeisiin kiinnitetään myös esitysluonnoksessa tarpeellisesti huomiota.

Omavalvonnallaan hyvinvointialueiden on huolehdittava asiakkaiden edun mukaisista sekä asiakasturvallisuuden varmistavista palveluprosesseista, joissa asiakkaiden palvelut arvioidaan, suunnitellaan ja toteutetaan heidän yksilöllisten palvelutarpeidensa mukaisesti.

Asiakkaat toivovat vammaispalveluilta läpinäkyviä palveluprosesseja, jotka eivät sisältäisi turhaa byrokratiaa, kuormittaisivat vammaisia ja pitkäaikaissairaita asiakkaita mahdollisimman vähän ja takaisivat heille joutuisan pääsyn tarvitsemiinsa palveluihin. Sujuvien prosessien esteenä asiakkaat näkivät muun muassa organisaatioiden sisäisen hierarkkisuuden ja päätöksenteon moniportaisuuden (emt., s. 205).

Vammaispalveluissa työskentelevät sosiaalityöntekijät ja sosionomit nostavat Talentian vuoden 2024 Työolobarometrissä esille tarpeen työntekijöiden vaikuttamismahdollisuuksien laajentamisesta kattamaan myös heidän autonomiansa vahvistamisen ja varmistamisen päätöksistä tosiasiallisesti vastaavina

virkasuhteisina sosiaalihuollon ammattihenkilöinä. Talentia painottaa apulaisoikeusasiamiehen ratkaisuun (EOAK/6302/2024, 28.1.2025) viitaten, että hyvinvointialueiden ohjeet eivät saa suunnata viranomaisen päätöksentekoa sen harkintavallan ulkopuolelle. Päätöksentekijällä on velvollisuus itsenäisesti arvioida hakijan sosiaalihuollon tarve ja tehdä päätökset tämän mukaisesti. Asiakasohjausryhmien käyttöä käsittelevässä valvontaratkaisussaan on Pohjois-Suomen aluehallintovirasto todennut vastaavasti, ettei hyvinvointialue voi ohjeistaa työntekijöitään olemaan myöntämättä sosiaalihuollon asiakkaan tarvitsemia palvelutarpeeseen perustuvia palveluita tai

ohjeistaa myöntämään palveluita kestoiltaan tai määrältään vajavaisina esimerkiksi määrärahoihin vedoten.

Ehdotetun soveltamisalan arvioidaan esitysluonnoksessa helpottavan sosiaalihuollon ammattihenkilöiden työtä siten, että hyvinvointialueilla erityisesti aluksi työ lisääntyisi soveltamisohjeiden päivittämisen myötä. Soveltamisalan tarkentamisen mainitaan esitysluonnoksessa helpottavan sosiaalihuollon ammattihenkilöiden työtä sitä kuitenkaan tarkemmin arvioimatta. Huomattava on, että puute sekä rahasta että henkilöstöstä korostuu eri selvityksissä (mm. THL:n Vammaispalvelut 2022 kunta- ja työntekijäkysely, THL:n Vammaispalvelut hyvinvointialueilla 2023, Talentian Työolobarometri 2024). Vammaispalveluissa työskentelevät Talentian jäsenet pitävät esimerkiksi työn tärkeimpinä kehittämiskohteina muun muassa työntekijäresurssien riittävyyttä, työhyvinvoinnin ja hallittavissa olevan työmäärän varmistamista sekä taloudellisten resurssien riittävyyttä. Työsuojeluhallinnon tuoreessa julkaisussa Häirinnän ja työssä kuormittumisen asiakasaloitteinen valvonta vuonna 2024 raportoidaan, että kuten myös aiempina vuosina eniten häirintään ja työssä kuormittumiseen liittyviä yhteydenottoja tuli työsuojeluviranomaisille sosiaali- ja terveysalalta. Talentia katsoo, että ehdotusta on syytä täydentää myös henkilöstövaikutusten arvioinnilla.

Soveltamisen yhdenmukaisuuden kannalta THL:n Vammaispalvelujen käsikirjan tuki niin lainsäädännön soveltajille kuin vammaisille henkilöille on keskeistä. Julkaisuun Vaativa sosiaalityö sisältyvän edellä mainitun tutkimusartikkelin (s. 202–203) mukaan vammaissosiaalityön laaja tietosisältö edellyttää ammattilaisilta niin oikeudellista osaamista kuin eri palvelujärjestelmien sekä sosiaalityön ja sosiaaliohjauksen samanaikaista hallintaa. Myös asiakkaiden näkemyksissä korostuu avoimen, laaja-alaisen tiedottamisen ja paremman tiedonkulun tarve.

Manssila Jaana
Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia